

ФОРМИ І МЕТОДИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ СПОРТИВНО-ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкриваються організаційні форми і методи патріотичного виховання старших підлітків у процесі спортивно-ігрової діяльності; розглянуто певні форми змагання; представлено результати дослідження патріотичного виховання старших підлітків.

Ключові слова: патріотичне виховання, старші підлітки, спортивно-ігрова діяльність, організаційні форми, методи.

Г. Коломоєць, М. Тимчик. Формы и методы патриотического воспитания старших подростков в процессе спортивно-игровой деятельности. В статье раскрываются организационные формы и методы патриотического воспитания старших подростков в процессе спортивно-игровой деятельности; рассмотрены определенные формы соревнования; представлены результаты исследования патриотического воспитания старших подростков.

Ключевые слова: патриотическое воспитание, старшие подростки, спортивно-игровая деятельность, организационные формы, методы.

G. Kolomoets, M. Tymchyk. Forms and methods patriotic education older adolescents during sports-playing activity. The article describes the organizational forms and methods of patriotic education of older adolescents in the sports-gambling business, consider some form of competition, presented results of a study of patriotic education of older adolescents.

Keywords: patriotic education, older teens, sports and games activities, organizational forms and methods.

Мета: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність організаційних форм і методів патріотичного виховання старших підлітків у процесі спортивно-ігрової діяльності.

Парадигма соціального, політичного і суспільного життя в Україні зумовила й актуалізацію проблеми різнобічного

виховання дітей та молоді. Одним із важливих його аспектів є патріотичне виховання, зокрема учнівської молоді. Дане питання можна успішно вирішувати тільки спільними зусиллями школи, сім'ї та громадськості. Педагогічною основою патріотичного виховання має бути програма, побудована на методологічних принципах, що відображають суть змін та ідей, на яких здійснюються державотворчі процеси.

На сучасному етапі становлення й розвитку Української держави проблема патріотичного виховання учнів набуває дедалі більшої актуальності. Необхідність її всебічного дослідження пояснюється насамперед поступовим зниженням у школярів інтересу до національних та історичних цінностей нашого народу, що не сприяє їх повноцінному формуванню й розвитку як особистостей, патріотів своєї країни. Тому вимоги до патріотичного виховання знайшли відображення в Законах України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту, Концепції національно-патріотичного виховання молоді, Концепції фізичного виховання в системі освіти України, Концепції патріотичного виховання учнівської молоді, Концепції громадського виховання особистості в умовах розвитку української державності, Програмі патріотичного виховання дітей та учнівської молоді та інших нормативних документах.

Вивчення літературних джерел [1; 2; 4; 6] засвідчує, що в патріотичному вихованні старших підлітків велике значення має фізкультурно-масова робота. Це пояснюється тим, що вона є популярною серед учнівської молоді, однією з ефективних форм їх всебічного розвитку. Однак в останні роки дослідженню даної проблеми надається недостатня увага, що призвело до поступового зниження у школярів інтересу до популярних форм і методів патріотичного виховання.

Проте, незважаючи на широке висвітлення питання в педагогічній, історико-філософській літературі радянського і пострадянського періоду, у теперішніх умовах воно продовжує залишатися невирішеним. Аналіз науково-педагогічної літератури і сама практика

підтверджують, що із сфери сучасної освіти упущена найважливіша сторона патріотичного виховання – позакласна та позашкільна робота.

Останніми роками здійснено ряд досліджень, присвячених окремим аспектам вирішення зазначеної проблеми засобами фізкультурно-масової роботи. Це, насамперед, вивчення основ туристсько-краєзнавчої (В. Вербицький, Г. Пустовіт, Т. Троценко та ін.), організації краєзнавчо-пошукової діяльності (М. Соловей), проведення військово-патріотичних спортивних ігор (Г. Коломоєць, О. Бондарчук, А. Негрієнко), проведення походів місцями бойової і спортивної слави українського народу (М. Зубалій, М. Тимчик), спортивних змагань на призи учасників бойових дій (К. Жукотинський) тощо. Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що сьогодні накопичено певний досвід військово-патріотичного виховання старшокласників, однак проблема патріотичного виховання учнів підліткового віку досліджена недостатньо.

Організаційними формами патріотичного виховання старших підлітків у процесі фізкультурно-масової роботи в експериментальних класах були змагання зі спортивних ігор на призи відомих земляків; військово-патріотична спортивна гра "Зірниця"; туристські походи місцями слави українського народу. Їх проведення пояснювалося необхідністю залучення учнів 7–9 класів до патріотичної діяльності в процесі фізкультурно-масової роботи. Ці організаційні форми компенсували недолік урочних занять, сприяли підвищенню патріотичної вихованості старших підлітків та формуванню суспільних й особистих ціннісних орієнтацій.

Ефективною організаційною формою патріотичного виховання старших підлітків у процесі фізкультурно-масової роботи в експериментальних класах були туристські походи місцями слави українського народу. Вони проводилися весною, літом і осінню з учнями 7–9 класів з метою активного відпочинку; заохочення до проведення здорового способу життя; розширення у старших підлітків морально-ціннісних орієнтацій; зміцнення тілесного і духовного здоров'я; розвитку основних фізичних якос-

тей; загартування характеру; закріплення нових знань, рухових умінь і навичок; проведення в походах суспільно-корисної та пошукової роботи; забезпечення внутрішньої єдності цінностей здоров'я школярів з базовими моральними й духовними цінностями.

Туристські походи спрямовувалися на те, щоб в учнів старшого підліткового віку формувався інтерес до фізкультурно-масової, суспільно-корисної та патріотичної діяльності. У процесі походів вони ознайомилися з емоційно-привабливими формами роботи, різними умовами життя й побуту односельчан та міського населення свого регіону. Під час проходження тією чи іншою місцевістю виникали емоційні переживання при подоланні перешкод, часто в складних природних умовах. Це сприяло розвитку в підлітків таких особистісних якостей, як повага один до одного, взаємодопомога, дисциплінованість, наполегливість, працездатність, впевненість у своїх силах. Учні глибше усвідомлювали сутність і зміст патріотичного виховання, значущість всебічної підготовленості, розуміння проблем інших людей, уміння спілкуватися з представниками старших поколінь – учасниками бойових дій. Ці та інші життєво необхідні особистісні якості допомогли досягти кращих успіхів у навчальній, спортивно-масовій та патріотичній діяльності.

Використання різних організаційних форм патріотичної роботи у процесі туристських походів давало змогу старшим підліткам глибше усвідомити власну приналежність до свого села, міста, рідного краю; краще вивчити різноманіття навколишньої природи рідного краю і його історичне минуле; зібрати матеріали для шкільного музею бойової слави. Активну участь у туристських походах брали як хлопці, так і дівчата, оскільки ця форма фізкультурно-масової роботи сприяла зміцненню творчих і дружніх взаємин в учнівському колективі. Під час походів старші підлітки переконувалися в необхідності допомагати місцевому населенню в громадській, військово-патріотичній і пошуковій роботі, що змушувало їх бути активними, наполегливими, не байдужими до своєї історії. Дана мета об'єднувала учнів у єдиний колектив, який вивчав і підтримував цю патріотичну акцію свого народу.

У процесі підготовки до туристських походів учителі фізичної культури, тренери спортивних секцій, викладач дисципліни "Захист Вітчизни" часто створювали для учнів такі умови, подолання яких сприяло гарантованому успіху туристського походу рідним краєм. Тобто у про-

цесі виконання спеціально організованих індивідуальних і колективних завдань учні завчасно готували себе до майбутнього походу й від цього отримували емоційне задоволення. Запропонована робота вимагала від них прояву вольових якостей, бажання працювати, творчо розвиватися, удосконалюватися фізично й бути першим під час проведення спортивних змагань. Створені вчителями ситуації гарантованого успіху дозволяли підвищувати патріотичну вихованість учнів, оскільки лише за умов успіху фізкультурно-масова діяльність сприяла вихованню патріотичних якостей.

Для того, щоб старші підлітки відчували успіх у процесі виконання завдань, їм давалися посильні доручення, які заздалегідь продумувалися й обговорювалися з учителями фізичної культури та педагогічним колективом. Наприклад, учням пропонувалося: уточнити і з'ясувати в учителя історії, які пам'ятки культури є в нашому селі, районі, області (при цьому вчитель історії знав, що до нього прийдуть діти з такими запитаннями); прибрати могили загиблих воїнів у роки Великої Вітчизняної війни (за можливості дізнались їхні прізвища); бути відповідальним за підготовку спортивного інвентарю, спорядження й атрибутики, проконтролювати їх наявність (учитель фізичної культури знав, що все вже готове до проведення змагань); підготувати у своєму класі спортивну команду до участі в загальношкільних змаганнях (гарантія успіху була обумовлена тим, що старші підлітки самі виступали за свою команду в змаганнях); допомагати в побуті літнім людям свого села (необхідність цієї допомоги обумовлювалась тим, що майже в кожного учня були в сім'ї люди похилого віку); оформити куточок спортивної слави школи (на щотижневій лінійці директор школи і його заступники відзначали цих підлітків); підготувати план походу рідним краєм (учитель знав, що в кожного учня є щось оригінальне й потрібне для проведення туристського походу).

Отже, основними методами роботи із старшими підлітками під час туристських походів були: метод пошуку, змагання, особистого прикладу, доручення, особистісного діалогу, переконання.

Однією з найефективніших організаційних форм патріотичного виховання старших підлітків була Всеукраїнська військово-патріотична спортивна гра "Зірниця".

Вона є складовою загальнодержавної системи військово-патріотичного виховання, спортивної підготовки дітей та учнівської молоді України, що забезпечує формування і розвиток соціально значущих цінностей, громадянських, мо-

ральних, психологічних і фізичних якостей у процесі виховання та навчання [3].

Участь у проведенні гри дало змогу підвищити в учнів 7–9 класів рівень патріотичної вихованості у процесі військово-патріотичної роботи за програмою гри; отримати відповідні знання, сформувати уміння і навички, необхідні їм як майбутнім захисникам Вітчизни; сприяти здоровому способу життя.

Гру "Зірниця" старші підлітки готували на уроках фізичної культури і в позанавчальний час. Виховний її вплив значною мірою залежав від ставлення до "Зірниці" учителів фізичної культури, викладача предмета "Захист Вітчизни" та інших членів педагогічного колективу, які брали активну участь у цій грі в роки навчання їх у школі. Тому особливого значення надавалося залученню до її проведення відомих людей і всіх бажаючих. Головною умовою стало й те, щоб до фіналу гри були залучені очевидці бойових дій, батьки, члени родин, учителі й учні інших класів.

Під час підготовки гри "Зірниця" створювалися групи зі старших підлітків, які відповідали за збір інформації про Велику Вітчизняну війну та її учасників, підготовку суддів до етапів гри. Також учні організовували музичний супровід, створювали умовні медичні пункти, допомагали вчителям фізичної культури і викладачу предмета "Захист Вітчизни" підбирати й реєструвати учасників гри. Кожна група виконувала конкретно поставлені завдання згідно з положенням гри, які були обмежені часом і датою попереднього звіту. Це давало змогу формувати в учнів середніх класів наполегливість, стійкість до непередбачуваних ігрових умов, бажання бути першими на своєму етапі. Особливої уваги заслуговує психоемоційний стан учасників змагань під час виконання завдань на етапах фіналу та загальна морально-психологічна атмосфера.

Учасники "Зірниці" мають любити свою Батьківщину, знати рідну мову, мати гарні оцінки, бути надійними і дружними, дисциплінованими і винахідливими, допомагати один одному й не боятися непередбачуваних труднощів. Вони також мусили вести здоровий спосіб життя, брати участь у спортивно-ігровій діяльності; уміти влучно стріляти з пневматичної гвинтівки; відвідувати різні спортивні секції і гуртки; дорожити честю рідної школи, свого села, району; берегти народні надбання й дотримуватися традицій свого регіону, знати гімн України, бойові і спортивні досягнення земляків, співвітчизників тощо.

До програми водночас входили: конкурс строю та пісні, військово-історичний конкурс, вогнева підготовка, метан-

ня гранати, топографічна підготовка, долікарська допомога, спортивні змагання, воєнізована естафета "Десант".

Отже, основними методами роботи із старшими підлітками під час військово-патріотичної спортивної гри "Зірниця" були: метод змагання, заохочення, створення ситуації успіху, міжособистісного діалогу, пошуку.

Наповнені цікавим патріотичним змістом виявились змагання зі спортивних ігор на призи відомих людей, які проводилися в експериментальній школі до дня їх народження. Організуючи змагання, учні вивчали автобіографічні дані та професійну діяльність мешканців свого села, їхню участь у визволенні України від фашистських загарбників. Зверталася увага на громадську і спортивну діяльність під час навчання у школі та інших закладах.

Під час організації змагань зі спортивних ігор на призи відомих земляків головна увага вчителів фізичної культури приділялась створенню в експериментальних класах мікросередовища, у якому старші підлітки внутрішньо збагачувалися, творчо зростали. У процесі підготовки й проведення ігор формувалася морально-психологічний клімат учнівського колективу. Така практика давала набагато більший виховний ефект, оскільки розмови про почесний обов'язок, патріотизм, справжню дружбу викликали у школярів емоційне піднесення й задоволення.

Педагогами створювалися штучні умови з урахуванням психологічних особливостей учнів, їм доручалося самостійно виконувати необхідну роботу, яка вимагала дисциплінованості й організованості у класі. Важливим виявилось обмеження дітей періодом виконання певного завдання, наприклад, хто з них швидко запропонує кращу модель емблеми спортивної команди школи, підго-

товить девіз, пошеє прапор для урочистого відкриття спортивного свята. Таким чином вихованці отримували нові знання і набували умінь і навичок.

Сприяли вирішенню поставлених завдань з патріотичного виховання також змагання на призи відомих спортсменів, які організовувалися до днів їхнього народження, визначних дат, народних свят. Під час їх проведення стимулювалася мотивація старших підлітків, підвищувалася їхня активність, ініціативність, винахідливість. Для забезпечення ефективності колективних дій учні дотримувалися відповідних соціо-нормативних вимог. Вони полягали в тому, щоб зміст спортивних змагань відповідав завданням патріотичного виховання; аби під час спортивних змагань урахувалися психологічні, фізіологічні, вікові та статеві особливості підлітків, дотримувалися моральні норми поведінки тощо. Крім того, дітям пропонувалися завдання, які мотивували їх замислитися над правильністю своїх дій. Вони мали можливість спілкуватися зі спортсменами, аби зрозуміти їхню діяльність, спрямовану на досягнення високих результатів. Серед школярів пропагувалася популярність і гласність змагань із залученням членів родин, відомих місцевих спортсменів, учасників бойових дій.

Отже, основними методами роботи із старшими підлітками під час змагань на призи відомих спортсменів були: створення ситуації успіху, заохочення, доручення, міжособистісного діалогу, уподібнення.

Перевірка ефективності патріотичного виховання учнів у процесі фізкультурно-масової роботи проводилася шляхом порівняння результатів експериментальних і контрольних класів, отриманих у процесі спортивних ігор, командних змагань, туристських походів та пошукової діяльності. Визначалися рівні патріотичної

вихованості старших підлітків у процесі спортивно-ігрової діяльності на початку, у середині й у кінці експерименту, що проходила за методикою під час позаурочних, секційних і самостійних занять.

Показники формувального етапу, підсумки контрольних зрізів засвідчили суттєві позитивні зміни в рівнях патріотичної вихованості старших підлітків ЕГ у процесі фізкультурно-масової роботи. У відсотковому розподілі в КГ суттєвих змін не було виявлено (табл. 1).

Таким чином, наприкінці формувального етапу експерименту патріотична вихованість старших підлітків ЕГ у процесі фізкультурно-масової роботи суттєво підвищилася. Так, високий рівень виявили 29,10% старших підлітків, середній – 31,22%, нижче середнього – 21,96% і низький – 17,73%. Тобто наприкінці дослідження кількість учнів з високим рівнем патріотичної вихованості зросла на 21,16%, із середнім – на 17,46%, а з нижче середнього – зменшилася на 9,26% і з низьким – на 29,36%. Достовірність отриманих результатів перевірено за допомогою методу математичної статистики χ^2 -критерію.

Отже, дані проведеного дослідження показали, що позитивні зміни в патріотичній вихованості старших підлітків досягнуто завдяки впровадженню в процес спортивно-ігрової діяльності сукупності організаційних форм і методів патріотичного виховання, основними серед яких були змагання на призи відомих спортсменів, туристські походи місцями бойової і спортивної слави, військово-патріотична спортивна гра "Зірниця". Це свідчить про високу ефективність навчально-виховної роботи, спрямованої на патріотичне виховання учнів 7–9 класів у процесі спортивно-ігрової діяльності в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах і за

Таблиця 1

Рівні патріотичної вихованості старших підлітків у процесі фізкультурно-масової роботи, %

Рівні	Контрольні групи			Динаміка	Експериментальні групи			Динаміка
	Констатувальний етап	Формувальний етап			Констатувальний етап	Формувальний етап		
		Проміж зріз	Контр. зріз			Проміж зріз	Контр. зріз	
Високий	8,58	9,09	9,34	+0,76	7,94	15,08	29,10	+21,16
Середній	14,39	15,15	15,91	+1,52	13,76	20,63	31,22	+17,46
Нижче середнього	31,82	32,58	32,07	+0,25	31,22	27,25	21,96	-9,26
Низький	45,20	43,18	42,68	-2,52	47,09	37,04	17,73	-29,36

ЛІТЕРАТУРА

місцем проживання.

1. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.

2. Зубалий Н. Д. Военно-патриотическое воспитание старшеклассников в процессе работы по физической культуре : метод. рекомендации средним общеобразовательным школам / Зубалий Н. Д. – К., 1982. – 109 с.

3. Коломоець Г. А. Всеукраїнська військово-патриотична спортивна гра "Зірниця" / Г. А. Коломоець // Заступник директора школи. – 2012. – № 4. – С. 30–36.

4. Новосельський В. Ф. З досвіду військово-патриотичної роботи в школі (методичний лист) / Новосельський В. Ф. – К. : Рад. школа, 1970. – 72 с.

5. Тимчик М. В. Патріотичне вихо-

вання старших підлітків у процесі фізкультурно-масової роботи : дис. канд. пед. наук : 13.00.07 / М. В. Тимчик. – К., 2013. – 222 с.

6. Фарфоровский В. П. Патриотическое и интернациональное воспитание школьников / Фарфоровский В. П. – К. : Рад. школа, 1978. – 151 с.

Стаття надійшла 23.10.2013 р.

УДК 82-95+82-31+821.161.2

Дмитро КУРЧІЙ

"ОДКРОВЕННЯ, КНИГА ІЗ РОЗРЯДУ САКРАЛЬНИХ, МУДРИХ..." Творчий доробок Марії Матиос. Роман "Солодка Даруся"

У статті розглядаються жанрово-стильові й проблемно-тематичні особливості твору Марії Матиос "Солодка Даруся". Роман аналізується крізь призму критиків та літературознавців.

Ключові слова: постмодерна література, М. Матиос, історія, роман.

Д. Курчій. "Откровение, книга из разряда сакральных, мудрых ...". Творчество Марии Матиос. Роман "Сладкая Даруся". В статье рассматриваются жанрово-стилевые и проблемно-тематические особенности произведения Марии Матиос "Сладкая Даруся". Роман анализируется сквозь призму критиков и литературоведов.

Ключевые слова: постмодернистская литература, М. Матиос, история, роман.

D. Kurchii. "Revelations, the sacred wise book ...". Works of Maria Matios. The novel "Sweet Darusia". The article envisages the genre and stylistic, problematic and thematic peculiarities of the novel "Sweet Darusia" by Maria Matios. The novel is analyzed by many literary critics.

Keywords: postmodern literature, Maria Matios, history, novel.

Meta: висвітлення окремих аспектів творчості буковинської письменниці Марії Василівни Матиос; аналіз компо-

зиційної, жанрово-стильової та проблемно-тематичної особливості роману "Солодка Даруся". Значна увага приділяється оцінці літературознавців, дослідників, критиків щодо одного з кращих творів української постмодерної літератури.

Марія Матиос – одна з найвідоміших сучасних українських письменниць (поет, прозаїк, публіцист), твори якої є найчитабельнішими, лауреатка Національної премії України імені Тараса Шевченка (за роман "Солодка Даруся", 2005), народний депутат України з 2012 року. Автор поетичних книг "З трави і листя" (1983), "Вогонь живиці" (1986), "Сад нетерпіння" (1994), "Десять дек морозної води" (1995), "На Миколая" (1995), "Жіночий аркан" (2002), "Жіночий аркан у саду нетерпіння" (2007) та прозових – "Життя коротке" (2001), а ще – жорстка "Нація" (2001, 2002), смачний кулінарний "Фуршет від Марії Матиос" (2002), еротичний "Бульварний роман" (2003), трагічна "Солодка Даруся" (2004, 2005), психологічна розвідка "Щоденник страченої" (2005, 2007), "Містер і місіс Ю в країні укрів" (2006), "Нація. Одкровення" (2006), "Майже ніколи не навпаки" (2007), "Москалиця; Мама Мариця – дружина Христофора Колумба" (2008), "Кулінарні фіглі" (2009), "Чотири пори життя" (2009), "Вирвані сторінки з автобіографії" (2010), "Армагедон уже відбувся" (2011) та трагічна повість "Черевички Божої Матері (присятила пам'яті свого батька, 2013).

Романи Марії Матиос офіційно визнані бестселерами, перевтілюються в театральні вистави (за мотивами роману створено дві репертуарні вистави в Чернівецькому та Івано-Франківському театрах), фільми (сьогодні на Івано-Франківщині та Закарпатті – у Микуличині та Рахові – тривають зйомки стрічки), а читацька аудиторія загалом – від школярів до пенсіонерів. Любов до письменниці є всенародною.

Про М. Матиос написано багато серйозних та вичерпних статей. Чимало критиків сходяться на тому, що вона володіє особливим, неповторним стилем. Пише легко про важкі речі. За летючістю фраз, буденністю подій та мережею численних і начебто незначущих діалогів, холодною кам'яною брилюю постач людська трагедія. Вона не на першому плані, але тут, перед тобою, і ти відчуваєш та усвідомлюєш її невідворотну тягучу присутність. Літературознавець Д. Дроздовський наголошує, що "М. Матиос утверджує в українській літературі власну художню модель. Якщо у європейській традиції Вальтер Скотт вважається творцем своєрідної романної моделі (у якій історична лінія переплітається з лінією "love story"), то українська авторка пропонує свій спосіб художньої репрезентації минулого. У її творах обов'язково наявні "дивні герої", які є свідками страшних історичних катастроф, що пережила Західна Україна. І наслідки цих трагедій мають значення для розуміння сучасної України як краї-